

NұрScience

республикалық ғылыми - әдістемелік журналы

№03 (101)

наурыз

2025 ж

nurscience_2017

«НұрScience» республикалық ғылыми – әдістемелік журналы

№03 (101) НАУРЫЗ, 2025 жыл

«НұрScience» республикалық ғылыми-әдістемелік журналының редакциялық алқасы

1. **Әжмұрат Нұрбек Тағыбергенұлы** – бас редактор, PhD докторант, «НұрScience» ғылыми-әдістемелік жоғары мектебінің басшысы;
2. **Айладіров Нұргелді Болатбекұлы** – бас редактор орынбасары;

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА МҮШЕЛЕРІ:

3. **Искаков Бауыржан Муратбекович** – экономика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Астана қаласы, «Тұран – Астана» университеті;
4. **Кенжин Жаксат Болатович** – Dr.оес., PhD докторы, қауымдастырылған профессор, Астана қаласы, Дене шынықтыру және бұқаралық спорт академиясы;
5. **Хибина Зада Нурмухановна** – тарих ғылым.кандидаты (07.00.03 – жалпы тарих), Ақтөбе облыстық әдістемелік орталық әдіскері;
6. **Әметова Гүлжазира Тынысбайқызы** – Түркістан қаласы білім бөлімі әдістемелік кабинетінің әдіскері;
7. **Сулейменова Акманар Махмудовна** – гуманитарлық ғылым.магистрі, «Ақтөбе қаласы әдістемелік кабинет КММ» директоры;
8. **Мустояпова Алтынгул Сарсенқызы** – педагогикалық ғылымдар кандидаты, доцент, М.Оспанов атындағы Батыс Қазақстан медицина университеті тілдер кафедрасының жетекшісі;
9. **Уликпанова Камка Кенесовна** – педагог-зерттеуші, «Рауан» көпсалалы колледжі директорының оқуісі жөніндегі орынбасары;
10. **Ильгекбаева Гүлжан Багибергеневна** – педагогика және психология ғылымдарының магистрі, Қонаев қаласы, «Еркетай» бала-бақша құрылтайшысы;
11. **Глеулина Жемискул Женисқызы** – магистр, Қазақстан профориентологтар Ассоциациясының мүшесі, профориентолог;

Журнал 2017 жылдың наурызынан бастап жарыққа шықты.

Қазақстан Республикасы ақпарат және коммуникациялар министрлігінде 15.02.2017 жылы тіркеліп, №16342-Ж куәлігі берілді.

Қолжазба авторға қайтарылмайды. Жарияланған мақала авторларының көзқарастары редакция пікірін білдірмейді.

Теруге наурыз 2025 ж. жіберілді.

Басуға наурыз 2025 ж. қол қойылды.
Таралымы 500 дана.

E-mail:
nurscience2017@mail.ru Айына 1 рет шығады. Мақалалар қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде басылады.

Выходит 1 раза в месяц, материалы публикуются на казахском, русском, английском языках.

Редакцияның мекен жайы:
000003, Ақтөбе қаласы, Мира 5А, офис 117, телефон:
87051365333

НұрScience» ғылыми-әдістемелік жоғары мектебі, АО «Народный банк», БИК HSBKKZKX, KZ376017121000012074, ИИН/БИН 820214300301. Кбе 19. КНП 861. QIWI кошелек 87014274520.

Уважаемые коллеги!

В феврале 2017 г. учреждён и открыт новый **«Республиканский научно-методический журнал НұрScience»**. Журнал будет освещать актуальные темы высшего, ТиПО, школьного, дошкольного и дополнительного образования.

Основные рубрики Журнала:

1. **Образование и наука: опыт, проблемы, поиск и инновации**(*научные, научно-методические исследования по направлениям образования и науки*).
2. **Образование в регионах: лучшие модели школ, колледжей и вузов**(*образовательные организации регионов как центры развития интеллектуального, культурного, инновационного, научно-технического кластера*).
3. **Дополнительное образование как важный институт в формировании человека XXI века**(*опыт, тенденции, новые образовательные программы и технологии развития личности обучающегося, традиционных образовательных программ, альтернативы образования и воспитания*).
4. **В мире образования и науки: новости, события, факты** (*информация о важных событиях, открытиях, исследованиях, мероприятиях организаций образования, в сфере личных достижений педагогов, ученых и исследователей*).
5. **Международная интеграция в образовании и науке: взгляды и опыт зарубежных авторов** (*публикуются интервью, статьи зарубежных экспертов, ученых, педагогов*).
6. **Рецензии на научные труды, учебники, учебно-методические пособия** (*публикуются рецензии на изданные, либо готовящиеся к изданию труды педагогов, ученых и молодых исследователей, способствующие трансляции опыта и трудов*).
7. **В методическую копилку педагога**(*рубрика освещает материалы консультативного характера, рекомендации опытных педагогов и специалистов в сфере образования и науки и др. вспомогательную информацию*).

Требования к статьям и условия публикации в Республиканском научно-методическом журнале НұрScience

Общие требования:

- тема должна быть актуальной;
- заголовок ясный и конкретный;
- содержание статьи должно соответствовать тематике Журнала;
- содержание статьи должно носить практический характер;
- статья может быть написана в соавторстве до 5-ти авторов;
- статья может быть написана на казахском/русском/английском языке

Объем статьи

От 2-х до 4-х страниц (включая рисунки, фотографии, таблицы)

Сведения об авторах:

Фамилия, имя, отчество (полностью), 1 фотография автора (-ов) в формате jpeg высокого качества (300 dpi); указание ученой степени (при наличии), должности, места работы; контактный телефон и e-mail.

К публикации принимаются статьи, оформленные в соответствии с техническими требованиями:

1. Текст статьи набирается в программе MicrosoftWord
2. Шрифт основного текста TimesNewRoman
3. Размер шрифта основного текста 12 пт
4. Межстрочный интервал одинарный
5. Выравнивание текста по ширине
6. Все поля по 2 см.
7. Рисунки и таблицы по тексту, с кратким названием или описанием.

Редакция Журнала оставляет за собой право корректировки и сокращения объема статей по своему усмотрению. Редакция вправе самостоятельно решать вопрос соответствия статей тематике Журнала и его рубрик.

Стоимость публикации статьи +сертификат + электронный вариант журнала 3000 тг, ОРИГИНАЛ ЖУРНАЛА–5000 тг.

Рекламные услуги для организаций образования: материалы формата А4 в объеме 2 стр. – 15 000 тг., 4 стр. – 30 000 тг. Представляются информационные материалы (которые по желанию организаций могут корректироваться, дополняться, составляться в формате интервью по согласованию с заказчиком), до 5-ти фотографий.

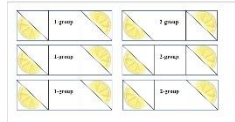

Журнал распространяется на всей территории Республики Казахстан.

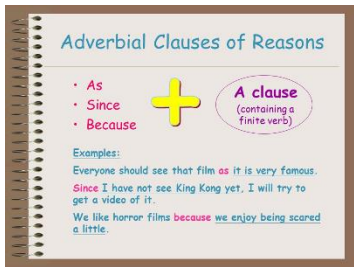

Қатысу төлемақысы төмендегі деректемеге жіберіледі: «НұрScience» ғылыми-әдістемелік жоғары мектебі, «ХалықБанк» АҚ, БИК HSBKKZKX, KZ376017121000012074, ИИН/БИН 820214300301. Кбе 19, КНП 861. QIWI кошелек 87014274520. Каспий голд номер карта 5169 4931 2776 2535. ИИН 820214300301 Әжмұрат Нұрбек Тағыбергенұлы.

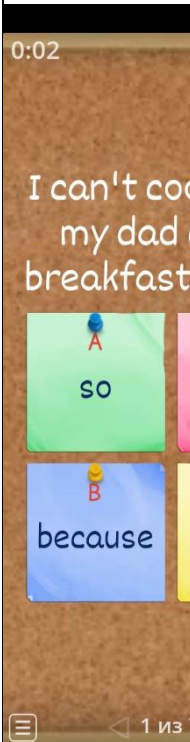
MY COUNTRY: FOOD AND DRINK . RECORD -BREAKING FOOD.

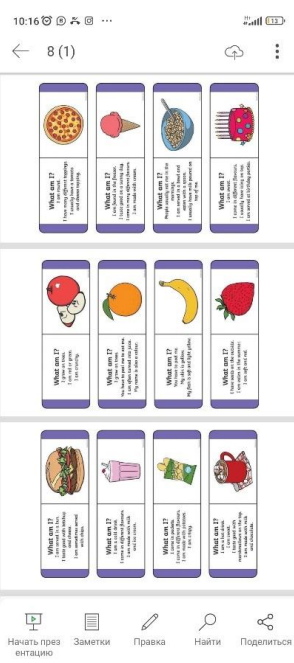
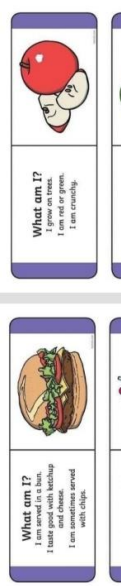
Түркістан қаласы. " А.Байтұрсынов атындағы №1 мектеп- лицей" КММ-сі
 Ағылшын тілі пәні мұғалімі
 Әбдиева Мөлдір Құрарқызы

Unit 8		Secondary school named after : A.Baitursynov school -liceym		
Date: 16.04.2024		Teacher’s name: Abdieva Moldir		
Grade 8g		Number present:	Number absent:	
Theme of the lesson:		My country: Food and drink		
Learning objective(s) that this lesson is contributing to	8.1.8.1 develop intercultural awareness through reading and discussion 8.3.7.1 use appropriate subject-specific vocabulary and syntax to talk about a range of general topics, and some curricular topics 8.6.3.1 use a growing variety of compound adjectives and adjectives as participles and some comparative structures including not as...as, much ...than to indicate degree on a range of familiar general and curricular topics			
Lesson objective	- read the text about food share basic information about yourself and others at the discussion level on most common topics - answer the questions without support.			
Assessment criteria:	Identify the meaning and details of the reading text speak about given topic provide point of view Complete all the tasks correctly.			
Stage, timings	Teacher’s instructions\actions	Students’ actions	Assessment	Resources
Beginning 4 minute	Greeting Teacher greets the students and sets friendly atmosphere with class. Psychological attitude "Dodecahedron". Teacher divides class into two groups 1-group Food 2-group Drinks	Students respond to greeting Sts take cards and wish each other good luck	Self assessment Teacher give for students cards Check your marks in this cards in each task	

	<p>Check home task</p> <p>Formal/Informal Letters</p> <p>Divide the sentences into two groups. Through platform learningapps</p>	<p>Students divide the sentences into two groups Through platform</p>	<p>Descriptor:</p> <p>- Divide the sentences into two groups</p> 	 <p>https://learningapps.org/watch?v=pmom0812a24</p>
Pre- lead-in 5 minutes	<p>Teacher asks students to watch the video and answer the questions in pairs and in the whole group</p> <p>-What did you watch from this video?</p> <p>-What is the title of today's lesson?</p> <p>Teacher asks to guess the title of the topic</p>	<p>Students watch the video and answer the questions in pairs and in the whole group</p> <p>Think about today's topic by watching the video</p>	Verbal assessment	<p>video</p>

Pre-reading vocabulary 5 minutes	<p>New words</p> <p>Serving ['sɜ:viŋ] қызмет көрсету</p> <p>Cutlery ['kʌtləri] ас үй жабдықтары</p> <p>Beef [bi:f] сиыр еті</p> <p>Lamb- [læm] қой еті</p> <p>Noodles [nu:dl] кеспе</p> <p>Spices [sprais] дәмдеуіштер</p> <p>Flour ['flaʊə] ұн</p> <p>Chefs- [ʃef] аспаз</p>	Students repeat new words	Whole class feedback	
Language analysis 5 min	<p>Meaning</p> <p>The teacher explains the use as/so/since/like/because/such</p>		Descriptors: -repeat new words	
3 min	 <p>Ex:1 Watch the video</p> <p>Group work Method “Food”</p> <p>Reading for specific information</p> <p>Read the text and do the task:</p> <p>Record-breaking food</p> <p>1-group read the text</p> <p>- Ex:1 check the meaning of the words in blue in the sentences</p> <p>write true or false</p>	Students listen to the text	Descriptors: 1. Discusses and identifies	 <p>Video</p>

<p>While reading 7 minutes</p>	<p>2-group read the text</p> <p>- read text</p> <p>Ex 2 find these words and phrases in the text. Then complete the rules</p> <p>Pair work</p> <p>Find the right answer through platform Wordwall</p>	<p>given topic</p> <p>Preparing a presentation</p>	<p>Descriptor:</p> <p>- reads the text</p> <p>- complete the sentences</p> <p>-write true or false</p>	<p>SB p 100</p> <p>https://wordwall.net/</p>
<p>5 min</p>	<p>Individual work</p> <p>Ex 3 choose the correct words</p> <p>Group work</p> <p>‘What am I’ game</p> <p>Guess which dish by reading the riddle</p>	<p>Students Find the right answer</p> <p>students read the riddle and find out what kind of food it is</p>	<p>Descriptor:</p> <p>- Find the right answer</p>	 <p>0:02</p> <p>I can't cook, my dad cooks breakfast for me</p> <p>so a because b</p> <p>1 из 7</p> <p>wall.net/ru/resource/71330064</p>

			<p>Verbal assessment</p> <p>Descriptor:</p> <ul style="list-style-type: none"> - read the riddle and find out what kind of food it is - choose the correct words 	
<p>Controlled practice\ energizer</p> <p>7 min</p>	<p>Pair work</p> <p>Work with cards</p> <p>Read the about food around the world and choose yes or no</p>	<p>Students</p> <p>Read the about food around the world and choose yes no</p>	<p>Descriptor:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Read the about food around the world and choose yes no 	<p>Cards</p>
<p>Freer practice</p> <p>5 min</p>	<p>Speaking</p> <p>Answer the questions through platform interacty.me</p>	<p>Students answer the questions</p>	<p>Descriptors:</p> <ul style="list-style-type: none"> -answers the 	<p>https://interacty.me/projects/a66d8e4e</p>

			questions correctly	387a2f98 Answer the q
Ending minutes 2 minutes	Feedback The teacher analyses common errors made by students during the lesson, especially during the speaking part, without telling whose error it is Self reflection Individual work: method "Tickets" - What was today's lesson about? - What didn't you like about today's lesson? - What did you learn during the lesson? - What interested for me ... - What was difficult for you? - What was easy for you?	Students listen to teacher's language feedback students write answers to questions send a message to the teacher	Self - assessment	Phone cards
End of the lesson 2 min	Home task: ex 5			

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ БОРЬБЫ С ЛАТЕНТНОЙ ПРЕСТУПНОСТЬЮ

Еркін С.С., sayan.yerkin@mail.ru

Актюбинский региональный университет имени К.Жубанова

Латентная преступность представляет собой сложное социальное явление, заключающееся в том, что значительная часть преступлений остается незарегистрированной в официальной статистике. Причины этого разнообразны: страх жертв перед преступниками, недоверие к правоохранительной системе, правовые и институциональные пробелы [9]. В связи с этим страны мира разрабатывают различные механизмы выявления и борьбы с латентной преступностью, основываясь на своих правовых традициях, уровне технологического развития и социально-экономических особенностях.

США являются одним из мировых лидеров в борьбе с латентной преступностью благодаря активному использованию цифровых технологий, анализа больших данных и общественного контроля [6]. Здесь широко применяются анонимные механизмы сообщений о преступлениях, такие как Crime Stoppers, а также программы защиты свидетелей [10]. Дополнительно в США разрабатываются криминологические прогнозы с использованием искусственного интеллекта, который анализирует поведенческие паттерны населения, выявляя потенциально скрытые преступления. Одним из важнейших инструментов являются виктимологические опросы, которые позволяют оценить реальный уровень преступности на основе анонимных анкет граждан [5].

Европейские страны, в частности Германия, Франция и Нидерланды, делают акцент на социальной профилактике преступности и вовлечении гражданского общества [7]. В Германии ежегодно проводятся масштабные опросы жертв преступлений, позволяющие сопоставить официальную статистику с реальной ситуацией [6]. В Нидерландах разработана разветвленная сеть правозащитных организаций, которые помогают жертвам обращаться в правоохранительные органы, снижая уровень недоверия к ним [8]. Великобритания активно использует цифровые платформы для приема анонимных обращений и методов глубинных интервью с пострадавшими, что способствует выявлению ранее не зарегистрированных преступлений [10].

В постсоветских странах, таких как Казахстан, борьба с латентной преступностью сталкивается с рядом сложностей, включая недоверие населения к правоохранительным органам и высокий уровень формализма при учете преступлений [4]. Тем не менее, в последние годы предпринимаются шаги по внедрению цифровых механизмов, таких как анонимные онлайн-обращения, системы независимого мониторинга преступности и опросы жертв [3]. В Казахстане внедряется практика электронных заявлений, что снижает вероятность отказов в регистрации преступлений [2]. В России наметилась тенденция к увеличению числа обращений в правоохранительные органы благодаря развитию независимых СМИ и общественного контроля [9].

Современные технологии и цифровизация правоохранительной деятельности в современном мире цифровизация становится ключевым инструментом в борьбе с латентной преступностью. Казахстан, следуя мировым тенденциям, активно внедряет передовые технологии в правоохранительную деятельность, ориентируясь на успешные практики таких стран, как США, Великобритания, Германия и Китай [6]. Одним из важнейших шагов в Казахстане стало создание Единого реестра досудебных расследований (ЕРДР), который

минимизирует возможность сокрытия преступлений. Теперь каждое заявление автоматически фиксируется в цифровой системе, исключая субъективное влияние отдельных сотрудников [3]. Подобный подход используется в Германии, где цифровая регистрация инцидентов позволяет снизить уровень латентности преступлений [7]. Другим значительным достижением является развитие онлайн-сервисов для подачи заявлений и жалоб. В Казахстане работает портал eGov, позволяющий гражданам анонимно сообщать о преступлениях, что повышает уровень их выявляемости [3]. В Великобритании аналогичные платформы, такие как Action Fraud, помогают фиксировать финансовые преступления и киберпреступность [10]. Казахстан также внедряет интеллектуальные системы видеонаблюдения и анализа больших данных. Камеры с функцией распознавания лиц в городах Казахстана работают по аналогии с китайской системой «умного» мониторинга, позволяя идентифицировать подозреваемых и фиксировать противоправные действия в режиме реального времени [8]. Цифровизация правоохранительной системы в Казахстане позволяет усилить прозрачность работы органов внутренних дел, повысить доверие населения и значительно снизить уровень латентной преступности [4]. Однако для достижения максимальной эффективности важно продолжать внедрение современных технологий и адаптировать лучшие мировые практики [9]. Возможность адаптации зарубежных практик в национальном правоприменении. Международный опыт борьбы с латентной преступностью демонстрирует эффективность различных подходов, однако их адаптация в Казахстане должна учитывать национальные особенности. Правоприменительная система страны находится в процессе модернизации, что открывает возможности для внедрения передовых технологий и стратегий, используемых в развитых странах [4]. Одним из ключевых направлений является расширение цифровизации правоохранительной деятельности. Казахстан уже внедрил Единый реестр досудебных расследований, но важно развивать систему интегрированного мониторинга преступлений, аналогичную европейским базам данных [3]. Например, в Германии активно применяется межведомственный обмен информацией между полицией, прокуратурой и социальными службами [7]. Такой подход позволил бы в Казахстане быстрее выявлять преступления, особенно в сферах домашнего насилия и экономической преступности [6]. Другим перспективным направлением является развитие анонимных платформ для сообщений о преступлениях. В Великобритании и США такие системы, как Crime Stoppers, доказали свою эффективность в снижении латентности преступности [10]. В Казахстане стоит усилить механизмы защиты свидетелей и разработать государственную программу поддержки лиц, сообщающих о правонарушениях [2].

Также важно учитывать опыт скандинавских стран, где упор делается на социальную профилактику [8]. Для Казахстана это может означать развитие программ раннего выявления преступлений через образовательные и медицинские учреждения, а также активное привлечение НПО к работе с жертвами преступлений [5]. Таким образом, Казахстан может успешно адаптировать зарубежные практики, комбинируя цифровизацию, социальные программы и укрепление общественного доверия [9]. Это позволит значительно снизить уровень латентной преступности и повысить эффективность национальной системы правопорядка [1].

Использованная литература:

1. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан.
2. Закон Республики Казахстан «О правоохранительной службе».

3. Криминологический мониторинг преступности в Казахстане // Научный журнал «Право и государство», 2023. – С. 24-30.
4. Коллинз А., Макдауэлл Д. Современные методы криминологических исследований. – М.: Юрайт, 2022. – С. 112-118.
5. Европейский опыт противодействия латентной преступности // Журнал «Европейское право», 2023. – С. 67-72.
6. Пахомов А.В. Латентная преступность и ее влияние на криминологический анализ. – СПб.: Криминологический институт, 2021. – С. 53-60.

Научный руководитель – к.ю.н, доцент Нурлин А.К.

ҚЫЛМЫСТЫҚ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫҢ ҚАЛЫПТАСУ СЕБЕПТЕРІ МЕН ҚЫЛМЫСТЫҚ НИЕТ

*Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
6B04201-Құқықтану ББ бағдарламасының студенттері
Киржанов М.Е., Сағитова Н.Т., Дәулетова А.А.*

Криминалдық психология қылмыспен байланысты іс-әрекет барысында пайда болатын психикалық құбылыстарды, психикалық заңдылықтарды (тұлғаның қылмыстық ұстанымының қалыптасуы, қылмыстық мотивінің құрылуы, қылмыскердің, құрбанның жеке басы және т.б.), сондай-ақ мінез-құлықтың қылмыстық стереотипінің пайда болуын зерттейді.

Қылмыстық психология құрылымына кіреді:

- 1) криминалдық мінез-құлық және қылмыстың себептері;
- 2) қылмыскердің жеке басының психологиясы;
- 3) қылмыстық топтың және оның көшбасшысының психологиясы;
- 4) қылмыс құрбандарының психологиясы (виктимология);
- 5) кәмелетке толмаған қылмыскерлердің психологиясы.

Қылмыстық-құқықтық реттеудің маңызды объектісі криминалдық мінез-құлық психологиясы болып табылады, оның ерекшелігі қылмыс жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайлармен (сыртқы факторлар) қатар мұнда кінә нысаны, мотив, қылмыстың мақсаты (ішкі факторлар) ескерілуі тиіс.

Сыртқы факторлар тұлғаның мінез-құлқында, оның сана арқылы сынған кезде маңызды рөл атқарады. Сондықтан қылмыстық мінез-құлықтың психологиялық ерекшеліктерін, егер адамды сол немесе басқа әрекеттер жасауға итермелеген ішкі себептер анықталса, ашуға болады. Қылмыстық мінез-құлықтың психологиялық мәні адамның алға қойған мақсатқа жетуге, саналы түрде дәлелді іс-әрекеттерді жүзеге асыруға белсенді талпынуынан тұрады.

Қылмыстық мінез-құлық-бұл қылмыстық әрекеттің сыртқы көрінісі. Қылмыстық іс екі кезеңді қамтиды:

- 1) мотивациялық;

2) шешімді іске асыру.

Мотивациялық кезең дамудың келесі сатыларынан тұрады: қажеттіліктердің пайда болуы және қажеттіліктердің құқыққа қарсы мінез-құлық себептеріне айналуы. Бұл кезеңде нақты өмірлік жағдайдағы мінез-құлықтың жеке мағынасының, мақсатқа жетудің және қылмыстық іс-әрекет объектісін таңдаудың, қылмыстық іс-әрекеттің ықтимал нәтижелерін болжаудың маңызы зор.

Қылмыстық ниеттердің шешімін іске асыру қойылған мақсатқа қол жеткізу тәсілдерін, құралдарын таңдау, жағдайларды, ықтимал кедергілерді талдау, құқыққа қарсы әрекеттер жасау және т. б. процесінде жүзеге асырылады.

Қылмыстық мінез-құлықта қылмыстық әрекеттердің нәтижесі мен белгіленген мақсаттары сәйкес келуі немесе сәйкес келмеуі мүмкін. Себептері объективті болуы мүмкін (нәтижеге қол жеткізілмеді, себебі қылмыскерге байланысты емес негіздер бойынша мақсат іске асырылмаған) және субъективті (кінәлі өз әрекеттерінің салдарын болжай алмады).

Осылайша, қылмыстық мінез-құлық-бұл әрекеттің субъективті (ерік, ниет, мақсат) және объективті (физикалық әрекет немесе әрекетсіздік) жақтары жиынтығы. Әрбір қылмыстық әрекетте әрқашан психологиялық (қадағаланбайтын) элементтер бар. Мысалы, ол агрессивті мінез-құлықта көрінетін психикалық шиеленістің пайда болуымен және өсуімен бірге жүреді. Агрессияны психологиялық зерттеулер арқылы анықтауға болады.

Психологиялық ерекшеліктер екі топқа бөлінеді. Бірінші топ – қылмыстар беймәлім, құрбандыққа қатысты артық қатыгездікпен, зорлық-зомбылық әрекеттердің болжаусыздығымен, қылмыстың көптеген себептерімен, шабуыл объектілері мен заттарының шашырандылығымен ерекшеленеді.

Екінші топ агрессивтіліктің фрустрация жағына қарай жылжу тетігі бойынша пайда болатын зорлық сипатындағы қылмыстарды құрайды (мысалы, қандай да бір жеке маңызды қажеттіліктердің қанағаттанбауынан туындаған суицидтік мінез-құлық объектіге бағытталған агрессияға айналады, бастапқы себептерге ешқандай қатысы жоқ) [1].

Байқаусыз қылмыстар көбінесе абайсызда жасалады (қасақана қылмыстар тікелей нәтижемен байланысты, ал абайсыз болған жағдайда себеп, мақсат пен болған нәтижелердің арасында алшақтық бар екенін естеріңізге саламыз). Заңгердің (тергеушінің, анықтаушының және т.б.) қараусыз қылмыстарды бағалаған кезде оқиғаның көрінісін бұрмаланған, қате қабылдау жасалады. Шынайы себептерді анықтау сот-психологиялық сараптама тағайындамай және өндірмей немесе маман-психологтың қорытындысын алмай мүмкін емес.

Психологтар қылмыскер мен қылмыс құрбаны тұлғасының жеке-психологиялық ерекшеліктерін: тұлғаның биологиялық, әлеуметтік, психологиялық факторлары арқылы сынған құндылық бағдарларының ерекше ерекшеліктерін, адамның қылмыстық мінез-құлыққа бейімділік белгілерінің болуы немесе болмауы, психикалық ауытқулар (невроздар, дебиьділік, психопатиялар, мінездің акцентуациясы және т.б.).

Қылмыстық мінез-құлық қоғамда қабылданған моральдық және құқықтық құндылықтар жүйесіне қарсы тұрады, ол өзінің жеке, мүлдем басқа нормалар мен құндылықтардың иерархиясын ұсынады. Мінез-құлықтың криминалдық стереотипінің қалыптасуы делинквенттік мінез-құлықтың қалыптасуы арқылы, сондай-ақ қолайсыз әлеуметтік және микроәлеуметтік факторлардың әсер етуі барысында қалыптасады. Қылмыстық мінез-құлық қылмыстық жазаланатын әрекет болып табылады.

Қылмыстық мінез-құлық өте күрделі және көп факторлы құбылыс. Қылмыстық мінез-құлықты қандай да бір қылмыстық іс-әрекет жасау үшін адамдарда белгілі бір мотивация көрсету саласында зерттеу қажет, нәтижесі қылмыстық жауапкершілік болып табылады.

Қылмыстық мінез-құлық-белгілі бір материалдық пайда алу үшін қылмыстар жасалатын кәсіби қылмыс саласы болып табылады.

Қылмыс, криминалдық мінез — құлықтың ең тән көрінісі ретінде-бұл өркениет сақталатын ауытқымалы, тұрақсыз тепе-теңдік жағдайында өрескел теңгерімсіздікті енгізетін адамдар мен топтардың деструктивті белсенділігінің ең қауіпті нысандарының бірі. Нақты адамдарға, олардың өміріне, денсаулығына, қадір-қасиетіне, меншігіне, өркениет пен мәдениет құндылықтарына қарсы бағытталған қылмыстар әлеуметтік жүйенің экономикалық, құқықтық, моральдық ұстанымдарын бұзады.

Сондықтан да өркениет өзін-өзі сақтау мақсатында қылмысқа қарсы күрес үшін нормативтік, қорғау, репрессивті және басқа да көптеген арнайы құралдар жасауға мәжбүр. Нәтижесінде өркениет пен қылмыс арасындағы қарама-қайшылық перманентті антагонизм, оған тән барлық атрибуттармен — екі жағынан да зорлық-зомбылық қолданумен, шайқастармен, кісі өлтірумен, құрбандармен және тек қана уақытша өшулермен өшпенділік сипатқа ие болады. Г. К. Честертон қылмыскерлерді хаос пен варварлықтың балалары, қасқырдың ежелгі еркіндігінің құрбандары деп атады, ал өркениетті адамдар туралы олар тәртіп сақшыларымен қорғалатын бекіністікте өмір сүретінін айтты, ол қылмыскердің тұлғасындағы мәдени-варварлық, алғашқы-деструктивтік бастамалардың көріністері мен өркениеттің және оның құқықтық ұстанымдарының арасында бірдей антагонизмді айқындады [2].

Тек бір қарағанда, моральдік-құқықтық санасы дамыған адам және қылмыстық бағдарлары бар қылмыскер түрлі психологиялық алгоритмдерге сәйкес болуы мүмкін. Іс жүзінде заңға мойынсұнушы азамат психологиясы мен қылмыскер психологиясының арасында принципті айырмашылық жоқ. Екі адамның психикасы белгілі шектерге дейін бірдей заңдылықтарға сәйкес жұмыс істейді.

Айырмашылықтар психиканың ең жоғары деңгейлерінен басталады — адам өмірінің адамгершілік және экзистенциалды мәселелерінің салаларымен байланысты мотивациялық салаларда.

Қылмыстық сана моральдық-құқықтық құндылықтардың жалпы қабылданған жүйесіне қарама-қарсы құндылықтар мен нормалардың өзіндік иерархиясын қояды. Оның дәлелді-мотивациялық қызметі екі бағытта ашылады. Бір жағынан, бұл дәстүрлі құндылықтарға жасалған шабуылдың теріс құмарлығы, ал екінші жағынан — өз имморальдік-қате көзқарастың заңдылығын теориялық және тіпті философиялық негіздеуге талпыныстар. Бірге жинақталған зияткерлік қызметтің осы екі бағыты құндылықтарды түбегейлі ішкі қайта бағалау ретінде әрекет етеді. Кейде бұл күрделі ақыл-ой еңбегін кәсіби философтар өзіне алады, нәтижесінде еркін немесе еріксіз идеологтар немесе қылмыстық, немесе саяси криминалитет.

Қылмыскердің әлеуметтік мінез-құлқы үш негізгі кезең-кезеңдерден тұрады:

- 1) Қылмыс алдындағы қылмыс алдындағы мінез-құлық;
- 2) Қылмыс сәтіндегі мінез-құлық;
- 3) Қылмыстық акцияға қатысу іздері анық көрінетін қылмыстан кейінгі мінез-құлық [3].

Қылмыстық мінез-құлықтың сондай-ақ бейімсіздік немесе қылмыстық әрекетсіздік түрі болуы мүмкін. Бұл мәселені түсіндіруге неміс заңгері А. Меркель маңызды үлес қосты. Ол біреуге зиян келтіруге мүмкіндік бермейтін, яғни белгілі бір игіліктерді немесе біреудің мүдделерін қорғау, қорғау бойынша белгілі бір іс-әрекеттерді талап ететін тыйым салу нормаларын шектеуді негізге алды.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Кудрявцев В. Н. Закон, поступок, ответственность. Москва: «Наука» 512 стр.
2. Тайбаков А.А. Профессиональный преступник (опыт социологического исследования) II Социологические исследования. 2023. № 8. С. 84—87.
3. Тощенко Ж. Т. Социология. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2022 г. 317 стр.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ЖАҢА ӘДІС-ТӘСІЛДЕРДІ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫ ҚАБІЛЕТІН АРТТЫРУ

Бакешова Гүльшахат Махсатовна.

*Ақтөбе қаласы, «№33 қазақ орта жалпы білім беру мектебі» КММ
Бастауыш сынып мұғалімі*

XXI ғасырда Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде үлкен серпіліс жасалынды. Жаңа мыңжылдық білім беру процесін мүмкіндігінше кеңірек қарауды талап етеді. Әр адамды жаңа тез өзгермелі әлемде *іс-істеуге, білім ала білуге, өмір сүре білуге, бірлесіп өмір сүре білуге* үйрету қажет. Бұл ЮНЕСКО қалыптастырған «білім берудің төрт тағаны».

Жас ұрпаққа бәсекеге қабілетті әлемдік білім кеңістігінде білім беруді жүзеге асыру үшін қоғамға білімді, іскер, жаңашыл ұстаз- жаңа тұрпатты мұғалім қажет.

Жаңа тұрпатты мұғалім- бұл заманауи педагогикалық құралдардың бүкіл әлеуетін, инновациялық технологияның қыры мен сырын меңгерген, өзін-өзі кәсіби жетілдіруге үнемі ұмтылып отыратын рухани дамыған, әлеуметтік жағынан шығармашыл, интеллектуалды тұлға, білікті маман. "Мұғалім – өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, ал оқыту, ізденуді тоқтатқанда оның мұғалімдігі де жойылады" деген К.Д.Ушинский.

Мен оқушылардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру, оқытудың жаңа әдіс - тәсілін қолдану сияқты мәселелерді басты міндетке қоя отырып, қазіргі заман талабына сай 2014 жылы 3 деңгей бағдарламасы бойынша мұғалімдерді оқыту курсына аятамын . Бағдарлама жеті модуль бойынша жүргізіледі. Жеті модульдер бір-бірімен өте тығыз байланысты.

Олар:

Оқыту мен оқытудағы жаңа тәсілдер

Сыни тұрғыдан ойлауды үйрету

Оқыту үшін бағалау және оқытуды бағалау

Ақпараттық коммуникациялық технология

Талантты және дарынды балаларды оқыту

Оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес оқыту және оқу

Оқытуды басқару және көшбасшылық

Осы модульдерді негізге ала отырып, көптеген өзіме қажетті мәліметтер мен тиімді әдіс-тәсілдерді үйрендім.

Осы курсқа қатысып, алған білімімді өз сыныбымда қолдануға тырыстым. Мен осы бағдарламаның стратегияларын меңгеріп, тәжірибе жүзінде қолдану барысында көптеген жетістіктерге жеттім. Сабақтарды ерекше , жаңа технология жобасымен өтуі оларға еркін сөйлеп, ойларын ашық жеткізуге, сыншыл көзқарас байқатуларына мүмкіншілік туғызғандай. Бүгінгі қоғамға да, мектепке де керегі осылар. Білім берудің маңызды шарты оқу үрдісінде оқушылардың қызығушылығын арттырып, өздігінен білім алуға құштарлықтарын дамыту болып табылады. Мұғалім мен оқушы кез келген стратегияның әдіс-тәсілін, қыр-сырын жетік түсіне білуі қажет.

Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауында айтылған «XXI ғасырда білімін дамыта алмаған елдің тығырыққа тірелетіні анық» деген пікірі нақты дәлел. Бүгінгі білім беру ісінің мақсаты – тек білім, білік дағдыларын меңгерту ғана емес, өзін - өзі дамытуға ұмтылатын, ақылды, алғыр, ой - өрісі кең, ақпарат көздерін өз бетімен қолдана алатын, қабілетті де талантты, жастарды тәрбиелеу. Үнемі дамып, өзгеріп отыратын баланың ішкі болмысы мен табиғатын қалыптастыруда мұғалімнің ықпалы ерекше.

Жаңа әдіс-тәсілдерді жүзеге асыру, тиімділігіне қарай пайдалану үшін, әр мұғалім өзінің алдында отырған оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып, педагогикалық мақсат - мүддесіне байланысты, өзінің шеберлігіне байланысты таңдап алады. Жаңа әдіс-тәсілдерді жүзеге асыруда мұғалім белсенділігі, шығармашылық ізденісі, өз мамандығына деген сүйіспеншілігі, алдындағы шәкірттерін бағалауы ерекше орын алады.

Оқушы тұлғасының дамуына, қабілетінің артуына жаңа әдіс-тәсілдердің айтарлықтай ықпал жасайтыны сөзсіз және бұл қазіргі таңдағы білім беру жүйесінің дамуындағы елеулі бағыт. Оқушыларды шығармашылық іс-әрекетке баулып, олардың белсенділіктерін, қызығушылықтарын арттыра түсу үшін әр түрлі әдіс-тәсілдерді қолдануға болады:

1. Балаларға белгілі тақырыпта әңгіме оқып, оқушыларға басқаша аяқтауға кілт боларлық сюжет ұсыну;

2. Әңгіменің, ертегінің сюжетін бастап беру, аяқтауды оқушыларға тапсыру;

3. Ертегіні ұжым болып тыңдау;

4. Ұнатқан кейіпкерлеріне мінездеме беру;

5. Қиялдау арқылы сурет салғызу, рөлмен ойнату;

6. Арнайы тақырыпта пікірталас тудыру.

Сондықтан да болар қазіргі кезде біздің ұстаздар да осы жаңа әдіс-тәсіл элементтерін өздерінің тәжірибелерінде пайдаланып жүр.

Тізбектелген сабақтар топтамасына енгізілетін жаңа әдіс – тәсілдер:

«Автор орындығы»,
«Бірге ойлаймыз»,
«Телефон» ойыны, Тренинг
«Өзіңді ғана емес, өзгені де таны»
«Кім тапқыр»,
«Инсерт»
«Венн диаграммасы»,
«Он сұрақ»,
«Ойлан, Бірік, Бөліс»,
«Маған көрсет»,
«Кім жылдам?»,
«Бес жолды өлең»
«Сықырлы сандар»
«Константинополь»,
«Менің бағытым» ойыны,
«Детальдарын қосу»,
«Айналмалы доп»,
"Ұжымдық сурет",
«Кубизм»
«Бұл не? Бұл кім?»
«Ойлан, тап»,
«Үш қадамдық сұхбат»,
«Миға шабуыл» әдісі,
«Әліпби желісі»,
«Интервью» әдісі,
«Сәйкесін тап»
Саны бар атаулар

Сыныбымдағы әр оқушының пән бойынша ізденімпаздық деңгейлері анықтаймын. Сонымен қатар пәнге қабілеттілігі, қызығушылығы анықталады. Шығармашылық әр оқушының жеке қабілеттері мен мүмкіндіктерін, танымдық іс-әрекеттері мен дағдыларының дәрежесін көрсетіп береді.

Шығармашылық жұмыстарды тәжірибеде мынадай тәртіппен орындаймын: мақсаты жұмыс барысы, алынған нәтижелері бойынша өзіндік ұстауы, сондай-ақ оқушылардың пікірлері енгізіледі, таңдаулы жұмыстардың авторларына қорғау қорытындысы бойынша марапаттау рәсімі жүргіземін, жұмыс мектеп көрмесіне қойылады немесе шығармашылық жұмыс жинақта жарияланады т.б.

Оқушылар өздері таңдаған шығармашылық жұмыстарды ықыласпен тындайды. Кейбір оқушылар жыл бойына әр түрлі пәннен 10-15 шығармашылық жұмыс орындағанын тәжірибеде кездесті.

Шығармашылық ай қорытындысы бойынша ғылыми жұмысқа қабілетті оқушылар іріктеліп, белгілі бір тақырып бойынша ғылыми жұмыстар беріледі.

4-сыныпта Егізбаева Әмина аудандық «Мен зерттеуді үйренемін!» байқауында «Киіз үй» тақырыбындағы ғылыми жобасын қорғап 1 орынға ие болды. Осындай шығармашылық

жұмыс барысында оқушының бұрыннан білетініне жаңа мәліметтер қосылып, тәжірибесін практикада қолдану білігі қалыптасады. Жаңа әдістерді қолдану барысында оқушылардың сабаққа деген қызығушылығы артып, тілдік қоры дамыды. Өмірге деген көзқарасы, өзіндік ой-пікірі қалыптасты.

Оқушылардың шығармашылық қабілетін көтеруді мұғалім алдына мақсат етіп қояды. Мұғалім оқушы күйіне кіріп, олардың тақырыпқа қатынас әрекетін ойлайды, өтілетін сабақтың проблемасына қажет жағдайда жоспарланған сабақ мазмұны мен оқыту әдістеріне түзетулер енгізеді. Сабақ тақырыбы бойынша мұғалім оқулықтар, кітаптар, әдістемелік кітаптар, басқа да материалдармен танысады. Мұғалім өзіне, оқушыларға мықты болатын мәселелерді іздестіреді. Осы мәселелер жөнінде көптеген материалдарды қарастырып, мамандардың пікірлерін ескере отырып, табу қажет.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕРІ

Бултекова Мейрамгуль Салыковна.

Ақтөбе қаласы, «№33 қазақ орта жалпы білім беру мектебі» КММ

Бастауыш сынып мұғалімі

«Бала дамуының ең шарықтау шегі – бұл тіл мен ойдың шығармашылығы» (Л. С. Выготский)

«Адам ұрпағымен мың жасайды» - дейді халқымыз. Ұрпақ жалғастығымен адамзат баласы мың емес миллиондаған жылдар жасап келеді. Жақсылыққа бастайтын жарық жұлдыз - оқу. «Надан жұрттың күні – қараң, келешегі тұман», - деп М. Дулатов айтқандай, егеменді еліміздің тірегі - білімді ұрпақ. Сусыз, құрғақ, таса көлеңке жерге дән ексең өнбейтіні сияқты, жас ұрпақтарымызды тәрбиелемесек өспейді, өнбейді. Қазіргі мектеп мұғалімдерінің алдында тұрған басты міндет - оқушылардың шығармашылық білім

дағдыларын қалыптастыру. Шәкәрім Құдайбердіұлы «Адамның жақсы өмір сүруіне үш сапа негіз бола алады, олар барлығынан басым болатын адал еңбек, мінсіз ақыл, таза жүрек. Бұл сапалар адамды дүниеге келген күннен бастап тәрбиелейді» деп есептейді: Ұрпақ тәрбиесі - бұл болашақ тірегі, мемлекеттік маңызды іс. Адамзат ұрпағымен мың жасайды дегендей ұрпақ тәрбиесі қай кезде де халықтық мәселе болған.

Міне, өз ұрпағының өнегелі, өнерлі, еңбексүйгіш, абзал азамат болып өсуі үшін халық педагогикасының негізгі мақсатын шығармашылықпен оқу - тәрбие үрдісіне тиімді пайдалану әрбір ұстаздың міндеті болып табылады. Сондықтан, ұстаз - мұғалімдер қауымының алдына өте үлкен міндет жүктелді. Бүгінгі таңда жас ұрпаққа пәнді тиімді ұғындырудың бірі - жаңа технология негіздері болып табылады.

Қазіргі кезде білім беру саласында болып жатқан ауқымды өзгерістер түрлі ынталы бастамалар мен түрлендірулерге кеңінен жол ашылуда. Осы тұрғыдан алғанда, ұрпақ тәрбиесімен айналысатын әлеуметтік - педагогикалық қызметтің тиімділігін арттыру, оны жаңа сапада ұйымдастыру қажеттігі туындайды. Бұл үшін мұғалімдердің инновациялық іс - әрекеттің ғылыми - педагогикалық негіздерін меңгеруі мақсат етіледі. Ал жаңа технологияны пайдалану міндетті деңгейдегі білімді қалыптастыра отырып мүмкіндік деңгейге жеткізеді. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімдерінің біліктілігін көтеру мен шығармашылық, педагогикалық әрекетін ұйымдастыруда қазіргі педагогикалық технологияларды меңгерудің маңызы зор. Оқытудың жаңа технологиясы дегенде, ең алдымен, педагогикалық технология деген ұғымды түсіну керек. Оқыту, білім беру тәжірибесі педагогикалық үрдістің сапасын үнемі арттырып отыруды талап етеді. Осыған байланысты ғылым мен тәжірибеде педагогикалық үрдістің сапасын көтерудің бай тәжірибесі жинақталған. Технология сөзі / techne - өнер, шығармашылық, logos - ілім / Педагогикалық технология терминінің анықтамаларын көптеген авторлар өз түсінігі мен өз санасында қалыптасқан көзқарастарын қалыптастырған:

- «Технология» - қалыпты өзгерту, өңдеу әдістері, өнері, шеберлігі, іскерлігі жөніндегі ғылым жиынтығы. (В. М. Шепель)

- «Педагогикалық технология» - оқыту, тәрбиелеу құралдары түрлерін, әдістері, тәсілдерін үйлестіретін, әрі анықтайтын арнайы жинақ, психологиялық – педагогикалық ұстанымдар жиынтығы; (Б. Т. Лихачев)

- «Педагогикалық технология» - жоспарланған оқыту нәтижелеріне жету процесін сипаттау болып табылады. (И. П. Волков)

- Педагогикалық технологиялардың даму сатыларын жан - жақты қарастырып зерттеген ресейлік ғалымдар – Ф. А. Фрадкин, Е. Ю. Рогачева, Л. И. Богомолова, С. И. Мезенцева, Г. Н. Осухова, Л. А. Кирсанова және де т. б. Педагогикалық технология - педагогикалық мақсатқа жету үшін пайдаланатын барлық дара инструменталдық және методологиялық құралдардың қолдану ретімен жиынтық жүйесін білдіреді.

Педагогикалық технологияның тиімділігі:

1. Оқушы өздігінен жұмыс істеуге мүмкіндік алады, соған дағдыланады;
2. Оқушының жеке қабілеті анықталады;
3. Іштей бір - бірінен қалмауға тырысып, талпынады;
4. Тапсырмалық күрделену деңгейіне сәйкес оқушының ойлау, орындау қабілеті артады.
5. өзін - өзі тексеруге дағдыланады.

6. Мұғалім жекелеген оқушыларға көмектесуге мүмкіндік алады.

7. Орындау қабілетіне қарай бағаланады.

Бастауыш білім – үздіксіз білім берудің баспалдағы. Мұғалімнің негізгі ұстанған мақсаты - білімнің жаңа үлгісін жасап, белгілі бір көлемдегі білім мен білік дағдыларын меңгерту, оқу мен тәрбие үрдісін ұйымдастырудың сан түрлі жаңа әдіс - тәсілдерін іздестіру, жаңа технологияларды сабаққа тиімді пайдалана білуі, бір сөзбен айтқанда - оқу үрдісін дамыту. Бұған Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауында айтылған «XXI ғасырда білімін дамыта алмаған елдің тығырыққа тірелетіні анық» деген пікірі нақты дәлел. Бүгінгі білім беру ісінің мақсаты – тек білім, білік дағдыларын меңгерту ғана емес, өзін - өзі дамытуға ұмтылатын, ақылды, алғыр, ой - өрісі кең, ақпарат көздерін өз бетімен қолдана алатын, қабілетті де талантты, жастарды тәрбиелеу. Үнемі дамып, өзгеріп отыратын баланың ішкі болмысы мен табиғатын қалыптастыруда мұғалімнің ықпалы ерекше.

Жаңа технологияны жүзеге асыру, тиімділігіне қарай пайдалану үшін, әр мұғалім өзінің алдында отырған оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып, педагогикалық мақсат - мүддесіне байланысты, өзінің шеберлігіне байланысты таңдап алады. Жаңа технологияны жүзеге асыруда мұғалім белсенділігі, шығармашылық ізденісі, өз мамандығына деген сүйіспеншілігі, алдындағы шәкірттерін бағалауы ерекше орын алады.

Жалпы алғанда, жаңа технологиялардың 40 - астам түрлері бар.

Оқушы тұлғасының дамуына, қабілетінің артуына жаңа технологиялар айтарлықтай ықпал жасайтыны сөзсіз және бұл қазіргі таңдағы білім беру жүйесінің дамуындағы елеулі бағыт. Сондықтан да болар қазіргі кезде біздің ұстаздар да осы жаңа технологиялар элементтерін өздерінің тәжірибелерінде пайдаланып жүр. Қысқаша осы технологияларға шолу жасайық.

Модульдік оқыту технологиясы

Модуль – белгілі бір жүйенің өзіндік бөлшегі (С. И. Ожегов). Модульдік оқыту технологиясының ерекшелігі – тұлғаның танымдық қабілеттерін және танымдық процестерді арнайы жасалған оқу және танымдық жағдайлар арқылы дамытуға, тұлғаның қажеттілігін қанағаттандыруға белсенді сөздік қорын дамытуға бағытталуы. Бұл технология тұлғаның даму ерекшеліктері туралы психологиялық ғылым мәліметтеріне, тұлғаның қызығушылық аясын дамытуға, тұлғаның танымдық құрылымын дамыту ерекшеліктеріне негізделген.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ

Сейтенова Мейрамгуль Маркабаевна.

Ақтөбе қаласы, «№33 қазақ орта жалпы білім беру мектебі» КММ

Бастауыш сынып мұғалімі

Егеменді еліміздің өсіп келе жатқан ұрпағын ойлы да іскер, жігерлі де батыл, өзіне-өзі сенімді, интеллектуалдық деңгейі биік, дүние танымы қалыптасқан азамат етіп тәрбиелеуде мектептің алатын орны ерекше.

Тәуелсіз елді өркениетті әлемге танытатын, дамыған елдер қатарында терезесін тең ететін күш – білім және білімді ұрпақ. Сондықтан да Елбасымыз Н.Назарбаев өзінің Жолдауларында білім саласына айрықша көңіл бөліп, еліміздің жарқын болашағы білікті де парасатты жастардың қолында екенін назардан тыс қалдырған емес. Қазіргі қоғамның өзекті мәселелерінің бірі – әлеуметтік, экономикалық өзгермелі жағдайларда өмір сүруге дайын болып қана қоймай, сонымен қатар оны жүзеге асыруға, жақсартуға игі ықпал ететін жеке тұлғаны қалыптастыру. Мұндай тұлғаға қойылатын бірінші кезектегі нақты талаптар – шығармашылық, белсенділік, жауаптылық, терең білімділік, кәсіби сауаттылық. Бұл талаптарды жүзеге асыру үшін оқушы білімін бағалауда мүлдем жаңа бағытта жұмыс істеу қажеттілігі туындайды.

Осы қажеттілікті шешу жолдарының бірден-бір жолы функционалдық сауаттылықты қалыптастыру. Білім беруді жаңарту оқушы білімін ғана емес, оларды қолдану дағдыларын, атап айтқанда функционалдық сауаттылығын қалыптастырады. Бүгінгі күн талабына сай жан – жақты дамыған, белсенді, өмірге талпынысы, қызығушылығы бар адамды мектеп табалдырығынан дайындап шығарудың ең бір тиімді тәсілі ол – оқытудағы математикалық сауаттылық.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру қазіргі таңда оқыту жүйесіне қойылып отырған әлеуметтік сұраныс талаптарымен сай келу үшін бастауыш сыныптардан бастап оқушының оқу, жазу сауаттылығын, жаратылыстану ғылымындағы сауаттылығын, математикалық сауаттылығын, компьютерлік сауаттылығын, денсаулық мәселесіндегі сауаттылықты, құқықтық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған арнайы жұмыс арқылы оң нәтижелерге қол жеткізуге болады.

«Функционалдық сауаттылық» — ұғымы өткен ғасырдың 60-жылдары ЮНЕСКО құжаттарында пайда болды және кейіннен қолданысқа енді. Функционалдық сауаттылық – мектепте алған білімдерін, іскерлік дағдыларын, адами іс әрекеттердің әр түрлі салаларында

сондай-ақ тұлға аралық қарым-қатынастарды өмірлік міндеттерін шешу үшін пайдалану болып табылады.

Математикалық сауаттылық проблемалары осы күнге дейін аз айтылып жүрген жоқ. Егер әр бір мұғалім әр сабақта математикалық сауаттылықты қалыптастырып, үнемі көңіл бөліп отырса, білім сапасы әлдеқайда жақсарар еді.

Бастауыш сыныптарда оқушылар сандық өрнектермен арифметикалық амалдарды орындаумен шектелсе, алгебра, геометрия, тригонометрия әлеміне енген сайын басқа жаңа талаптар қойылады. Бастауыш сыныптарда 0,1,2,3,4,5,6,7,8,9 және «+», «-», «*», «/» секілді таңбалармен қатар I, V, X, M, L, C тәріздес Рим цифрларын білумен шектелеміз. Ал енді алгебрада латын, грек әріптерін үйренуге тура келеді. Міне, осы әріптерді дұрыс жаза және оқи білу математикалық сауаттылық білдіреді. Оқушылар геометрия ұғымдарымен бірінші сыныптан таныс болады, кейін жаңа жазулар мен сызулар кездесуі мүмкін және оқытуда арнайы заңдылықтар сақтау қажет. Мұғалім оқушыны математика пәнінің қыр сырына үйрету үшін оған математикалық сауаттылықты сақтау жөнінде күнделікті қатаң талаптар қойып, орындалуына мұқият зер салуы керек. Сонда оқушы математикалық өрнектерді оқуда, жазуда және сызбаларды сызуда сауаттылық көрсетіп, тәртіпке бейімделеді де, есептерді де алгоритм немесе логика бойынша тез, әрі сауатты шеше алады, сабаққа да ынтасы арта түседі.

Сауаттылық қызметі – алған білім, білік, дағдысын күнделікті іс – әрекетте пайдалану біліктілігі. Оқушылардың танымдық әрекет амалдарын меңгеруін есепке алып, алгоритмдік есептерден эвристикалық типтегі есептерге көшу кезінде оқу-зерттеулік есептер көбейе түсетін өзара байланыс түрі өте тиімді. Математикалық сауаттылықтың дамуы оқушының жалпы сөйлеу мәдениетін дамытып, қазіргі қоғамда тұлғаның ұтымды сөйлеу коммуникацияларын қалыптастырады. Математикалық сауаттылықты қалыптастырудың бастауыш сынып оқушылары үшін сыныптан тыс жұмыстар арқылы олардың қызығушылықтары мен сауаттылығын дамыту.

Математикалық сауаттылықты қалыптастыру дағды мен іс әрекет негізінде өздігінен ізденетін, өздігінен шешім қабылдайтын, нарық заманында өмір сүріп, адал еңбектенетін, бәсекелестікке қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыруға септігін тигізеді.

«Әдебиеттік оқу» пәні. Мәтінді дұрыс, мәнерлеп және шапшаң оқуды меңгеруі, шығарма авторының көзқарасын түсіну, мәтінді оқырман ретінде қабылдауға тәрбиеленеді, көркем-шығармашылық қабілеттері дамиды. Сөз өнеріне деген қызығушылық, тілдік эстетикалық талғамы қалыптасады. Сөйлеу әрекетінің түрлері жетіліп, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылық пен рухани-адамгершілікке тәрбиеленеді.

Мәтінді оқу сапасы дұрыс, түсініп, шапшаң, мәнерлеп дағдысы қалыптасады.

«Қазақ тілі» пәні. Сөйлеу қызметінің барлық түрлерін меңгерген сауатты жазу және оқу дағдылары жетілген, шығармашылық қабілеттері мен тілдесімдік дағдылары дамыған, алған тілдік білімдерін ауызша және жазбаша сөйлеу әрекеттерінде қолдана білетін жеке тұлға қалыптасып, дамуына ықпал етеді. Оқушылардың өз ана тілі – қазақ тіліне деген қызығушылығын ояту арқылы тілдің құдіретін, эстетикалық құндылығын сезіндіру арқылы қазақтың ұлттық мәдениетімен туралы білім алады. Тілдік ұғымдар арқылы оқушыларды өзін тілді иеленуші тілдік тұлға ретінде қалыптасады.

Тәрбиенің сан –саласы, күрделі мәселелеріне терең бойлауға, күнделікті тұрмыста кездесетін дағдылар арқылы баланың жан дүниесіне әсер ететін білім мен тәрбиенің алғашқы баспалдағы – бастауыш сынып.

Олай болса, бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту, баланың бойында алған білімін өмірде қолдана білуге ерте кезден, балдырған кезінен дайындау деген сөз.

«Дүниетану» пәнінің 1-сыныптан бастап ұғымдардың қалыптасып, бірте-бірте дамуы тұрғысында оқытылуы қажет.

Ендеше, дүниетануды оқытуда функционалдық сауаттылық қалыптастырудың келесі шарттарын анықтайды, ол оқушыларда сұлулықты көру мен түсіну, бағалау және оны қолымен ұстау, тәжірибе жасау біліктілігін дамыту шарттары болып табылады.

Егер осы шарттар бастауыш сыныпта орындалғанда оқушының функционалдық сауаттылығы қалыптасады. Сондықтан бастауыш сынып үшін оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеру ұстанымы басшылыққа алыну қажет.

Бұл ұстанымның мәні – бастауыш сынып оқушыларының ұғымына жеңіл, психологиялық ерекшеліктеріне сай келетін, білім деңгейлеріне лайықталған және олардың өмір тәжірибесін есепке алатын материалдардың қамтылуы.

Осы орайда ұлы ұстаз Абайдың: «Адам ата-анадан туғанда есті болып тумайды: естіп, көріп, ұстап, татып ескерсе, дүниедегі жақсы, жаманды таниды-дағы, сондайдан білгені, көргені көп болған адам білімді болады» деген дана сөздерінен адам табиғатының, болмысы мен танымының қалыптасуының өзі осы ізбен жүретінін байқауға болады.

Егер оқу үдерісі, балаларға білім, білік, дағдыларды игерту осы ұстанымға негізделсе, нәтижелі болатыны анық.

Бастауыш білім беру деңгейі баланың жеке тұлға ретінде адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға, оның жеке қабілеттерін, оқу ісіндегі оң ынтасы мен іскерлігін: негізгі мектептің білім мазмұнын меңгеру үшін оқудың, жазудың, есептеудің, тілдік қатынастың, шығармашылық тұрғыдан өзін-өзі көрсетудің, мінез-құлық мәдениетінің берік дағдыларын дамытуға бағытталып, таным әрекетіндегі жеке қабілеттері мен шеберліктерінің дамуын, функционалдық сауаттылығының қалыптасуын қамтамасыз етеді.

Бастауыш білім беру деңгейі баланың жеке тұлға ретінде адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға, оның жеке қабілеттерін, оқу ісіндегі оң ынтасы мен іскерлігін: негізгі мектептің білім мазмұнын меңгеру үшін оқудың, жазудың, есептеудің, тілдік қатынастың, шығармашылық тұрғыдан өзін-өзі көрсетудің, мінез-құлық мәдениетінің берік дағдыларын дамытуға бағытталып, таным әрекетіндегі жеке қабілеттері мен шеберліктерінің дамуын, функционалдық сауаттылығының қалыптасуын қамтамасыз етеді.

XXI ғасырдың жан-жақты, зерделі, дарынды, талантты адамдарды қалыптастыруда білім беру мәселесі, оның оқыту жүйесін заман талабына сай үйлестіре алу міндеті туындап, жаңа талаптар қойылуда. Соған орай ұстаздардың алдында тұрған міндет: табысты және әрекетке дайын қабілетті, әлеуметтік рөлін сезінетін құзырлы тұлғаны қалыптастыру.

Қортындылай келе, оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған білім мазмұнын игерген оқушылардың білімдері мен біліктері өмірлік жағдаяттарда қолдана білуді, әртүрлі ақпарат көздерімен жұмыс істей білуді және алынған ақпараттарды сыни тұрғыдан бағалай білуді, өзінің болжамдарын ұсыну және зерттеулер жүргізу, өзінің ойын негіздей білуді; іскерлігі мен дағдыларын адами іс-әрекеттердің әртүрлі салаларында, сондай-ақ тұлғааралық қарым-қатынас пен әлеуметтік қатынастарда өмірлік міндеттерді шешу үшін пайдалануды қамтамасыз етеді.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық. 2016 ж.
2. www.cpm.kz Педагогикалық шеберлік орталығы NIS.
3. <http://www.google.kz> Жаңа білім беру технологиясы мен әдіс тәсілдері
4. К.С.Құдайбергенова «Құзырлық табиғаты тұлғаның өздік дамуында»- А: «Принт АСС»

**Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
7М04201-Құқықтану ББ бағдарламасының магистранты
Толеубаев Кайирбек Жумабайұлы**

**СЕНІП ТАПСЫРЫЛҒАН БӨТЕН МҮЛІКТІ ИЕМДЕНІП АЛУ НЕМЕСЕ
ТАЛАН-ТАРАЖДЫҢ АЛДЫН АЛУДАҒЫ ЖАЛПЫЛАМА ШАРАЛАР**

Қылмыстылық, қоғамдық құбылыс қана емес, әрқашан мамандарды ғана емес қоғамның барлық мүшелерін қызықтыратын мәселелердің бірі болып табылады. Адамзат оның алдында әрқашан қорқынышта өмір сүреді және олпайда болған күннен бастап онымен күресу әдістері мен амалдарын іздестіруде.

Бірақ кез-келген қоғамға қарсы құбылыстарды зерттеудің нәтижесі тәжірибелік мақсатты көздейді: әлеуметтік жағымсыз құбылыстарды, оның неғұрлым қауіпті түрлерін азайтуға себепші болатын ғылыми-негізделген шаралар ойлап тауып оларды жүзеге асыру қажет. Қылмыстылықты, өзге жағымсыз құбылыстарды қоя тұрып, түп-тамырымен жою идеясы советтік дәуірдегі криминологияны тығырыққа тіреді. Қылмыстылыққа қарсы күресті тым биік мақсатқа бағыттау, яғни, қылмыстылықты түпкілікті жоюға бағытталған қару ретінде бағыттау үшін мемлекеттің стратегиясы (қылмыстылыққа қарсы күрестегі) әлсіздеу және нашар жағдайда еді.

Қылмыстардың алдын алу - күрделі, көп жақты және кешенді мәселе. Алдын алу - бұл қылмыстылықпен күрестің негізі. Бұл мәселе біздің қоғамымыздағы барлық звенолардың, әлеуметтік алдын-алушы көптеген субъектілердің күшін біріктіргенде ғана шешімін табуы мүмкін. Жалпыға танымал пікір бойынша қылмысы үшін жазаланғанша, қылмыстың алдын-алу тиімдірек. Әдебиеттерде, басылымдарда, арнайы заң әдебиеттерінде қылмыстың «алдын алу», «тойтару», «профилактикасы», «ізін кесу» деген терминдер қырық, жыл шамасында жиі кездесіп келеді. Бұл терминдерді құқық қорғау органының қызметкерлері, қоғамдық өкілдер, жоғарғы және орта оқу орындарының лекторлары және де қатардағы азаматтар жиі қолданады.

Криминологиялық әдебиеттерде қылмыстылықтың алдын алу жөнінде көптеген пікір-таластар бар, бірақ олардың ешқайсысы әлі бұл түсініктің жалпыға танымал анықтамасын берген жоқ.

Оның үстіне, бұл мәселе жөніндегі даулар ең соңғы шығып жатқан еңбектерде де толастаған жоқ. Шынымен де бұл мәселе біржақты емес болуы керек, өйткені бұл мәселе жөнінде әртүрлі, тіпті бір-біріне қарама қайшы пікірлер де айтылуда.

Өткен ғасырдың жетпісінші жылдары жазылған еңбектердің авторлары бұл терминдерге әртүрлі түсінік береді. Л.Г. Лекарьдың және Л.Ф.Зелинцкийдің пікірінше "профилактика" дегенге қылмыстылықтың себептері мен жағдайларын анықтау және жою

жатады, ал "алдын алуға" -ойластырылған және дайындалып жатқан қылмыстарға жол бермеу жатады.

Г.А. Аванесов аталған терминдердің барлығы бір-бірімен байланысты ұғымдар екенін ескерте отырып, қылмыстың профилактикасы деген түсінікке екі мағына береді: «Профилактика сөзі» кең мағынада - бұл нақты қылмыстарға жол бермеу, қоғамның жекелеген мүшелерін құқық бұзушылықтар жасаудан сақтандыру, бұл – құқық нормаларын, әсіресе қылмыстық құқық нормаларын бұзуға жол бермеу. Профилактиканың мазмұнына құқық қорғау қызметі де кіреді.

Тар мағынада «профилактика» сөзі, біріншіден, қылмыстың себептері мен оны жасауға итермелейтін жағдайларды анықтау қызметі, екіншіден, қоғамға қарсы бағыттылығына сай қылмыс жасауы мүмкін адамдарды табу және оларға қатысты қажетті шаралар өткізу қызметі. Бұл түсініктердің екеуі бірігіп «қылмыстың профилактикасы» немесе «құқық бұзушылықтардың профилактикасы» біртұтас ұғым береді деген. Қылмыстардың профилактикасын жалпылама бағалай отырып, оларды тап осы біртұтас мағынада түсіну керек.

Біздің пікірімізше, қылмыстардың профилактикасы жалпы құқық бұзушылықтардың профилактикасынан өзгеше.

Бізге «алдын алу», «профилактика» және «тойтару» деген терминдерге әртүрлі мағына беруге болмайды, өйткені жалпы саяси, заң және филологиялық әдебиеттерде бұл түсініктерге бірдей мағына беріледі.

Заңнамада айтылған терминдердің арасындағы айырмашылықты байқамадық. Тіпті, бұл терминдердің «алдын алу», «тойтару» және «профилактиканың» филологиялық мағыналары бірдей.

Советтік энциклопедиялық сөздікте «алдын алу» термині «профилактика» терминінің синонимі (грек тілінен сақтандыру (предохранение) медицинада аурудың алдын алу, техниканың белгілі бір ақаулығының алдын алу болып түсіндіріледі). Осылайша, «алдын алу», «тойтару», «профилактика» ұғымдарына емес «алдын ала сақтандыру» (предохранение) термині де бір мағынада.

Сонымен қатар, аталған терминдерді «қылмыстардың ізін кесу (меры пресечения)» деген түсініктен ажырата білу қажет. Бұл біріншіден, қолданыстағы заңдарда негізделген термині көбінесе басталып қойған қылмыстық әрекетті үзу немесе тоқтату жағдайларында қолданылады.

«Ізін кесу» (пресечение) сөзінің мағынасы да - белгілі бір ағымды, дамуды, қозғалысты белгілі бір жерінен тоқтату, үзу.

«Қылмыстардың алдын алу» немесе «профилактика» түсініктерінің анықтамасы оның негізгі құрамды элементтері мен бөліктерін бөліп алуды көздейді. Мұндай көзқарас, біздің пікірімізше, қылмыстардың алдын алу дегеніміз ең алдымен, белгілі бір әлеуметтік субъектілердің белгілі бір заттармен құбылыстарға (деректерге) әсер ету арқылы (қылмыстарды туғызатын себептер мен жағдайларды жою мақсатында жасалатын) әрекеттер (әрекеттер жүйесі) деген пікірге сайып келеді. К.Е. Игошев пен П.С. Устинов әділетті атап көрсеткендей, құқық бұзушылықтардың алдын алу құқықпен реттелетін әлеуметтік механизмді бұзуға жол бермейтін, оны күшейтетін мемлекеттік және қоғамдық қызметті белгілеу үшін қолданылуы қажет. Алайда, қылмыстың алдын алуды анықтау осы негізгі элементіне (әрекетнемесе әрекетсіздік) нұсқаумен шектелмеу керек. Қылмыстардың алдын алу, кең мағынада, қылмыскер тұлғасының қалыптасуына теріс ықпал ететін жағдайларды және қоғамға қарсы бағыттылығын жүзеге асыруды жоқ қашығаратын әлеуметтік

субъектілердің арасындағы криминогендік факторларды жоюға бағытталған сәйкес қоғамдық қатынастарды білдіреді.

Бірақ, қылмыстылықтың арнайы криминологиялық алдын алу дегеніміз - қылмыстылыққа, нақты қылмыстардың жасалуына жол бермеу жолымен әсер етуге, олардың нақты детерминантын (анықтаушысын) және де қоғамдық құқықтық сананың жағдайымен байланысты жалпы детерминанттарды жоюға бағытталған шаралардың жүйесі. Сонымен, мұндай қылмыстардың алдын алу немесе профилактикасы тәжірибеде мұндай қызметтерді жүзеге асыратын әлеуметтік субъектілермен байланысты (қоғам, мемлекет, заңды және жеке тұлғалар).

Қылмыстардың алдын алудың жалпы түсініп оларды топтастыру мәселесімен тығыз байланысты.

Ең алдымен, қылмыстардың алдын алу шаралары оны жүзеге асыру мерзіміне (уақытына) қарай топтастырылады. Көбінесе жалпыға танымал үштүрі бар деп есептеледі: қылмыстың бастапқы профилактикасы (ранеепрофилактика), тікелей алдын алу (профилактиканың тура мағынасында) және қылмыстың қайталануының алдын алу.

Біздің пікірімізше, ертерек алдын алу кезеңі қылмыстың алдын-алу емес, тек құқық бұзушылықтардың алдын алу жөнінде сөз болады. Ол, негізінен, қоғамдағы мінез-құлықтың әлеуметтік құқықтың нормаларына қарсы теріс қылықтармен күрестен тұрады.

Қазіргі жағдайда алдын алудың жалпыға танымал екі түрі бар - жалпы және жеке-дара алдын алу. Бұл жөнінде қоғамдық бірлестіктердің қызметкерлері де, құқық қорғау органдарының қызметкерлері де мойындайды.

Мұндай көзқарас, құқық қорғау органдарының, ең алдымен ішкі істер органдарының заңға сәйкес актілерінде көрініс тапқан.

Алайда, бұл топтастыруда, маңызы жағынан елеулі топ - қылмыстарды арнайы немесе топтық алдын алу қалып қойған.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қылмыстық құқық. Ерекше бөлім. - Алматы: Жеті Жарғы, 2022. - 520 б.
2. Уголовное право. Особенная часть / Под ред. И.Я. Козаченко.- М., 2012.- 768с.
3. Қазақстан Республикасының Азаматтық, кодексі. 27 желтоқсан 2014 жылғы өзгертулер мен толықтыруларды қоса. - Алматы: Жеті Жарғы, 2022. - 560 б.
4. Ағыбаев А.Н. Қылмыстық құқық. Ерекше бөлім. - Алматы : Жеті Жарғы, 2000. - 520б.

Мазмұны

Әбдиева М.Қ. <i>My country: Food and drink. Record – breaking food</i>	3
Еркін С.С. <i>Международный опыт борьбы с латентной преступностью</i>	9
Киржанов М.Е., Сағитова Н.Т., Даулетова А.А. <i>Қылмыстық мінез – құлықтың қалыптасу себептері мен қылмыстық ниет</i>	11
Бакешова Г.М. <i>Бастауыш сыныпта жаңа әдіс – тәсілдерді пайдалану арқылы оқушы қабілетін арттыру</i>	14
Бултекова М.М. <i>Бастауыш сыныпта оқытудың жаңа мүмкіндіктері</i>	17
Сейтенова М.М. <i>Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту</i>	20
Толеубаев К.Ж. <i>Сеніп тапсырылған бөтен мүлікті иемденіп алу немесе талан-тараждың алдын алудағы жалпылама шаралар</i>	23

«НұрScience» ғылыми-әдістемелік жоғары
мектебі 000003, Ақтөбе қаласы, Арынов
көшесі 1/29, 403 каб.

«ХалықБанк» АҚ, БИК HSBKKZKX, KZ376017121000012074, ИИН/БИН
820214300301. Кбe19, КНП 861

